

Het moet echter gezegd, ‘in weinig woorden gaat veel zins’, want we krijgen een goed beeld van de hoofdpersoon. Noordegraaf doet dat op beproefde wijze zoals hij ook al heeft laten zien in diverse monografieën, waaronder die van de revolutionaire predikant Année Rinzes de Jong (zie *DNK* 52, juni 2000, 56-57). De lezer krijgt uit zijn bijdrage overigens wel de indruk, dat Van der Veen de turbulentie in zijn leven grotendeels zelf veroorzaakte: hij was soms vrijgevochten en ging in menig opzicht zijn eigen gang. Die levensinstelling blijkt niet alleen uit zijn optreden in de gemeenten die hij diende: in Heenvliet en Abbenbroek (1948-1952) en Westzaan en Assendelft (1952-1959) ging alles niet van een leien dakje: conflicten met de kerkenraden waren een vast gegeven in dit predikantenbestaan. Dat geldt ook voor zijn huwelijk, dat wordt omschreven als een haat-liefde verhouding. (15) Een beetje treurig is het wel, dat aan het einde van het boek Van der Veens overlijden door zijn echtgenote als een verademing wordt ervaren, ‘(...) toen mijn vader overleed, kreeg mijn moeder haar vrijheid terug’, zegt een van de zoons, ‘toen mijn vader dood was, kon opeens van alles’. Noordegraaf geeft een omlind beeld van een gecompliceerde persoonlijkheid, maar laat wel een aantal vragen open. Hij beschrijft hoe Van der Veen, die als bèta oorspronkelijk elektrotechniek studeerde, op twintigjarige leeftijd een soort ‘Paulus-ervaring’ had, in het Friese Bergum. Hij woonde daar een kerkdienst bij, die zo’n indruk op hem maakte dat hij – van huis uit socialist – christen wilde worden en aansluiting zocht bij de Nederlandse hervormde kerk. Van een dergelijke dienst wil je graag meer weten; Noordegraaf schetst wel het vervolg daarop, maar over het karakter van deze bekeringsgeschiedenis blijft men in het ongewisse. Onze hoofdpersoon wordt beschreven als politiek links-radicaal en theologisch rechts-vrijzinnig. (22) In de loop der jaren zou hij steeds kerkelijker gaan denken. Van der Veen moet soms in een spagaat hebben verkeerd, die in zekere mate kenmerkend was voor zijn leven, want hoewel hij ongelofelijk fel kon zijn, wilde hij toch iedereen te vriend houden. (47) Ook van deze gespletenheid had de lezer graag wat meer vernomen. Met deze constatering zijn we bij Denekamps bijdrage terechtgekomen. Dat gedeelte wordt gedragen door het begrip ‘gerechtigheid’ en bevat een groot aantal citaten uit Van der Veens parlementaire optreden. Die zijn

goed gekozen en tonen ons een radicaal linkse politicus – een PSP-er van het eerste uur – die in het debat zijn mannetje stond en daarin diepgang niet schuwde. (44, 51) Het lijkt me, dat Denekamp aan het einde van het werkje Van der Veen goed treft: een ‘rooie’ dominee, die socialisme, pacifisme en christendom op vertrouwenwekkende wijze combineerde. —

¶ Paul Estié, *Lutheranen in Nederland. Fragmenten uit hun geschiedenis*. Den Haag 2002. 232 blz. ISBN 90-76093-23-7. Prijs € 15,00.

¶ Derk Jansen

¶ In het boek bundelt de auteur acht artikelen, waarvan de oudste verscheen in *DNK*, (nr 18/19, 1984). Dit ‘Het ontstaan van het Hersteld Evangelisch-Luthers Kerkgenootschap 1818-1836’, de derde bijdrage, beschrijft de weg naar zelfstandigheid van deze twijg aan de boom van het Nederlandse lutheranisme. De afscheiding van deze relatief kleine groep is overigens van oudere datum, want op 24 februari 1791 verklaarde het orthodoxe deel van de Amsterdamse evangelisch-lutherse gemeente zich zelfstandig. E. beschrijft nauwkeurig haar geschiedenis in het betreffende tijdvak en wijst op de belangrijke rol die de ambtenaar Jacobus Didericus Janssen (1775-1848) speelde. Deze predikantszoon en voormalig theologiestudent had vele jaren in zake kerk en eredienst grote invloed op de wisselende ministers. Janssen, die streefde naar vergroting van de zeggenschap van het departement, was niet onverdeeld gelukkig met de totstandkoming van het nieuwe kerkgenootschap, dat hij beschouwde als een kind met een waterhoofd. Desalniettemin verwierf het genootschap een officiële plaats in de Nederlandse samenleving. Het had daartoe echter wel diverse concessies moeten doen, zoals een vergroting van de invloed van de staat. In de titel van zijn boek hanteert E. het woord ‘fragmenten’, dit kan de lezer als een understatement beschouwen, want het hiervoor genoemde hoofdstuk en ook het tweede en het vierde, resp. ‘De veranderende positie van de doopsgezinde, remonstrantse en lutherse gemeenten in de Bataafse en Franse tijd’ en ‘Het tijdschrift “Bijdragen tot de geschiedenis der Evang.-Luthersche Kerk” 1839-1845’ zijn overzichtsartikelen en waaieren breed uit. Interessant is in het eerste zijn verwijzing naar Dokkum als voor-